

Riigikogu õiguskomisjon
oiguskomisjon@riigikogu.ee

2. mai 2014

Arvamus kooseluseaduse eelnõu 650 SE kohta

Lp Riigikogu õiguskomisjoni liikmed,

Eesti Inimõiguste Keskus (edaspidi EIK) on valitsusväline vabaühendus, mille eesmärk on edendada inimõiguste kaitset Eestis ja mujal. Muuhulgas on EIK tegevuse fookuses viimastel aastatel olnud võrdse kohtlemisega seotud teemad, sealhulgas LGBT inimeste kui haavatava rühma inimõiguste võrdne kaitse teistega.

EIK on põhjalikult analüüsinud LGBT inimeste inimõiguste tagamist seoses Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitusel CM/Rec(2010)5 osalisriikidele seksuaalsel sättumusel või sooidentiteedil põhineva diskrimineerimise vastu võitlemise meetmete kohta.¹ Samuti on LGBT inimeste inimõiguste kaitset käsitletud järjepidevalt iga-aastases aruandes "Inimõigused Eestis."² EIK on 2012. aastal avaldanud arvamust ka justiitsministeeriumis koostatud kooseluseaduse kontseptsiooni kohta.³

Ühest küljest lesbide, geide ja biseksuaalide ning teisest küljest samasooliste peredes kasvavate laste inimõiguste kaitse seisukohast on oluline just kahe samast soost inimese kooselu õiguslik reguleerimine, kuivõrd erisoolistel paaridel on võimalik kasutada oma õiguste kaitseks ka abielu instituuti. Seetõttu keskendume oma arvamuses samast soost inimeste kooselu õigusliku regulatsiooni puudutavatele aspektidele, kuigi peame oluliseks ka täiendava võimaluse loomist erisoolistele paaridele, kes elavad koos, aga ei ole abiellunud.

Kooseluseaduse sotsiaalne ja õiguslik vajalikkus

Leiame, kahest samast soost inimesest (ja nende lastest) koosnev perekond peab saama seadusega samaväärse kaitse kui kahest erinevast soost inimesest (ja nende lastest) koosnev perekond. Leiame jätkuvalt, et abielu instituudi muutmine sooneutraalseks on tõhusaim ja sobivaim vahend tagada samasooliste paaride võrdne kohtlemine võrreldes erisoolistele paaridega, ent **ka sooneturaalne kooseluseadus pakub paljudes olulistest küsimustes seaduse kaitset nii samasoolistele paaridele kui nende peredes kasvavatele lastele.**

¹ <http://humanrights.ee/vordne-kohtlemine-2/loppenud-projektid/lgbt-inimeste-oiguste-seire/eesti-aruanne/>

² <http://humanrights.ee/inimoiguste-aruanne-2/>

³ <http://humanrights.ee/2012/10/arvamus-kooseluseaduse-kontseptsiooni-kohta/>

Juhime tähelepanu, et EL põhiõiguste ameti hiljutise LGBT inimeste uuringu⁴ kohaselt elas 29% küsitlusele vastanud Eesti LGBT inimestest koos elukaaslasega ning 14% vastanute peredest kasvavad lapsed. LGBT inimeste endi hinnagul aitaks kooselu registreerimise võimalus nende elu paremaks muuta. Sellisel arvamusel on eelpool viidatud uuringu kohaselt 90% EL põhiõiguste ameti küsitlusele vastanud Eesti LGBT inimestest.

Kuigi vähemuse hulka kuuluvate inimeste õigus saada võrdset seaduse kaitselt riigilt ei tohi demokraatlikus, inimõigusi austavas õigusriigis sõltuda enamuse toetusest selliste õiguste tagamisele, näitavad uuringud, et Eesti kodanike hulgas on sellele toetus olemas. Tallinna Tehnikaülikooli õiguse instituudi tellimusel 2012. aastal Turu-uuringute AS poolt läbi viidud küsitluse kohaselt toetab samasooliste paaride suhte registreerimise võimalust enamik Eesti kodanikest (Eesti kodakondsusega inimeste hulgas oli toetajaid 49% ja vastaseid 43%). Kui vaadata kõiki Eesti elanikke, siis oli uuringu kohaselt pooldajaid ja vastaseid võrdset 46%.⁵

Erinevates riikides läbi viidud ulatuslikud teadusuuringud on näidanud, et suhted kahe samast soost inimese vahel ei erine oluliselt kahe erinevast soost inimese suhetest (nii psühholoogilisel, emotsionaalsel kui sotsiaalsel tasandil).⁶ Enamik erinevates maailma riikides tehtud teadusuuringutest on näidanud, et lastel, kes kasvavad samast soost vanematega peres, ei ole koolis rohkem probleeme kui erisooliste vanematega peres kasvavatel lastel. Samuti ei ole erinevusi kognitiivsete või füüsiliste võimete osas, neil pole madalam enesehinnang ega rohkem psüühilisi probleeme kui erisooliste vanemate peres kasvaval lapsel. Austraalias tehtud uuringu kohaselt võib kahe lesbist vanemaga peres kasvav laps isegi paremas olukorras olla kui kahe erinevast soost vanemaga peres kasvav laps.⁷ Lapse huvides on, et ta saab kasvada võimalikult tugevas ja stabiilses peres. See eeldab, et last kasvatavad vanemad saavad olenemata soost abielluda või oma kooselu registreerida. Seda kinnitab ka näiteks Ameerika Pediaatrite Akadeemia tehniline raport.⁸ Seega valitseb teadusringkondades konsensus, et **samast soost paaride kooselust moodustub samasugune perekond nagu erisooliste paaride kooselust ning samasooliste paaride kooselu õiguslik reguleerimine on vajalik ning nendes peredes kasvavate laste parimates huvides.**

Eesti põhiseadusest koosmõjus Euroopa Inimõiguste Konventsiooniga tuleneb selge õiguslik kohustus luua samasooliste paaride kooselu õiguslik regulatsioon. Sellekohase märgukirja on detailse õigusliku analüüsi alusel justiitsministrile teinud ka õiguskantsler Indrek Teder.⁹ Samasooliste kooselu õigusliku regulatsiooni puudumine Eestis on

⁴ Vt <http://fra.europa.eu/DVS/DVT/lgbt.php>

⁵ Vt http://www.erinevusrikastab.ee/files/LGBT-avalik-arvamus/survey_LGBT.pdf

⁶ Vt nt Kurdek, Lawrence A. "What do we know about gay and lesbian couples?." *Current Directions in Psychological Science* 14.5 (2005): 251-254. <http://cdp.sagepub.com/content/14/5/251>

⁷ Vt nt <http://www.aifs.org.au/cfca/pubs/papers/a145197/>

⁸ Vt <http://pediatrics.aappublications.org/content/131/4/e1374.full>

⁹ Vt http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/old/File/NORMIKONTROLLI_MENETLUSED/Margukirjad/2011/M_rgukiri_Justiitsministeerium_partnerlussuhted_.pdf

tekitanud õigusselgusetust ka näiteks välismaalaste elamislubade andmise osas,¹⁰ mida samuti aitaks lahendada kooseluseaduse vastuvõtmine.

Seega aitaks kooseluseadus täita põhiseaduse paragrahvis 27 toodud kohustust, mille kohaselt "Perekond rahva püsimise ja kasvamise ning ühiskonna alusena on riigi kaitse all." Põhiseaduse kommenteeritud väljaande kohaselt, kuna perekond on "siiski väärtus, mille kaitse on ka üksikisiku huvides, ei ole põhjendatud PS § 27 lg 1 [...] näha selles üksnes kollektiivsete väärtuste kaitset. Pigem tuleneb PS § 27 lg-st 1 ikkagi ka subjektiivne õigus sellele, et riik tagaks perekonna kaitse."¹¹

Põhiseaduses ei ole perekonda defineeritud. Tõlgendamisel tuleb kasutada Euroopa Inimõiguste Kohtu kohtupraktikat, mis käsitleb perekonda laialt, selle kaitsealasse kuuluvad "nii mehe ja naise ametlikult registreerimata kooselu, kuid ka ebatraditsioonilised perekonnad, nt homo- ja transseksuaalide kooselud ning nende lapsed, kes on sündinud sperma loovutamise ja ühe partneri kunstliku viljastamise või surrogaatema abil."¹² Seega ei ole kahtlust, et **samasooliste paaride ja nende laste perekonnapõhiõiguse tagamiseks on kooseluseaduse või muu samaväärse õigusakti vastuvõtmine möödapääsmatu.**

Kooseluseaduse mõju õigusele abielluda või teistele inimõigustele

EIK hinnangul ei mõjuta kooseluseaduse vastuvõtmine kuidagi abielu õiguslikku tähendust või inimeste õigust abielluda. EIK hinnangul puudub kooseluseadusel ka igasugune negatiivne mõju sõna-, mõtte- või usuvabadusele või muudele inimõigustele. Kooseluseadusega tagatakse perekonnapõhiõiguse kaitse võimalus laiemale arvule inimestele, see ei kitsenda kuidagi teiste, asjasse mittepuutuvate inimeste inimõigusi.

Parandusettepanekud

Kooseluseadusega samasoolistele paaridele tagatud õigused peavad enamikes valdkondades olema võrdväärsed õigustega, mis on erisoolistel paaridel abielludes, vastasel juhul on tegemist otsese diskrimineerimisega seksuaalse orientatsiooni alusel, mis on EL õiguse alusel keelatud.¹³ Sellest lähtuvalt teeme kaks esialgset parandusettepanekut seoses kooseluseaduse tekstiga:

¹⁰ Vt <http://oiguskantsler.ee/et/seisukohad/seisukoht/margukiri-elamisloa-taotlemine-samasoolisele-elukaaslasele>

¹¹ Eesti Vabariigi põhiseaduse kommenteeritud väljaanne, 2012, vt <http://pohiseadus.ee/ptk-2/pg-27/>

¹² Eesti Vabariigi põhiseaduse kommenteeritud väljaanne, 2012, vt <http://pohiseadus.ee/ptk-2/pg-27/>

¹³ Vt Euroopa Kohtu lahend kaasuses C-267/12 Hay Vt http://curia.europa.eu/juris/document/document_print.jsf?doclang=ET&text=&pageIndex=0&part=1&mode=lst&docid=145530&occ=first&dir=&cid=432182

1. Põhjendatud ei ole kooselu sõlmimine vaid notari juures, samal ajal kui abielu saab sõlmida ka teistes perekonnaseisuasutustes. Kuna perekonnaseisuametnike näol on tegemist avalikku võimu teostava ametnikega, siis ei ole põhjendatud kooselu registreerimise mittelubamine perekonnaseisuametnike poolt.
2. Pöörame tähelepanu asjaolule, et reguleerimata on registreeritud koosellu astujate nime valik. Ei ole ühtegi objektiivset põhjust, miks mitte võimaldada registreeritud koosellu astujatele võtta ühe või teise partneri nime enda nime asemele või juurde.

Kokkuvõte

Tunnustame neid 40 Riigikogu liiget Riigikogu Reformierakonna, Sotsiaaldemokraatliku Erakonna ja Keskerakonna fraktsioonidest, kes eelnõu Riigikogu menetlusse esitasid ning **väljendame kooseluseaduse eelnõule 650 SE oma toetust**. Palume seaduseelnõu menetlemisel käesolevas arvamuses esitatut arvestada.

Taunime samas mõnede poliitikute ja erakondade avalikku vastuseisu samasooliste paaride kooselu õiguslikule reguleerimisele. Inimõiguste kaitse tagamisele vastu astudes asetatakse ennast väljaspoole põhiseadusega loodud õiguslikku raamistikku ning seatakse küsimärgi alla inimõiguste kaitseks loodud konstitutsiooniliste ja rahvusvaheliste mehhanismide (nagu õiguskantsler või Euroopa inimõiguste kohus) legitiimsus ja mõju. Leiame, et vähemusi puudutavates inimõiguste küsimustes ei ole vastutustundlik ja eetiline kasutada poliitilise võitluse vahendina rahva seas levinud eelarvamusi ning sallimatust vähemusgrupi suhtes, seda eriti olukorras, kus küsimuse all on tundlikud perekonnateemad, mis puudutavad laste heaolu. Kutsume kõiki üles debateerima eelnõu sisu osas sallimatust ja eelarvamusi levitamata.

Austusega,

/digitaalselt allkirjastatud/

Kari Käsper
juhataja